

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA GERMENEVTIK KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI

Tosheva Maftuna O‘tkirovna,

Buxoro davlat universiteti

Pedagogika kafedrası 1-bosqich tayanch doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarda hermenevtik kompetentlikni shakllantirishning nazariy asoslari va amaliy mexanizmlari o‘rganilgan. Hermenevtik kompetentlik o‘qituvchining matnlarni, ta‘lim vaziyatlarini va o‘quvchi xatti-harakatlarini to‘g‘ri talqin etish qobiliyati sifatida ta‘riflanadi. Shuningdek, hermenevtik qobiliyatlarni shakllantirishning ahamiyati yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: hermenevtika, hermenevtik kompetentlik, bo‘lajak o‘qituvchi, matn talqini, pedagogik ta‘lim, kasbiy tayyorgarlik, tushunish mexanizmlari.

Аннотация. В данной статье изучены теоретические основы и практические механизмы формирования герменевтической компетентности у будущих учителей. Герменевтическая компетентность определяется как способность учителя правильно интерпретировать тексты, образовательные ситуации и поведение учащихся. Также освещена важность формирования герменевтических способностей.

Ключевые слова: герменевтика, герменевтическая компетентность, будущий учитель, интерпретация текста, педагогическое образование, профессиональная подготовка, механизмы понимания.

Abstract. This article examines the theoretical foundations and practical mechanisms for forming hermeneutic competence in future teachers. Hermeneutic competence is defined as the teacher's ability to correctly interpret texts, educational situations, and student behavior. The importance of forming hermeneutic abilities is also highlighted.

Keywords: hermeneutics, hermeneutic competence, future teacher, text interpretation, pedagogical education, professional training, understanding mechanisms.

Kirish. Zamonaviy ta‘lim tizimida o‘qituvchidan nafaqat fanning mazmunini bilish, balki bilimlarni ta‘sirchan tarzda etkazish, o‘quvchilarning individual xususiyatlarini tushunish va har xil pedagogik matnlarni to‘g‘ri talqin etish talab etiladi. Aynan shu ehtiyoj pedagogika ta‘limida hermenevtik kompetentlik tushunchasini markaziy o‘ringa olib chiqmoqda.

Hermenevtika – matnlarni talqin etish va tushunish san‘ati va nazariyasi sifatida qadimgi Yunonistonda vujudga kelgan bo‘lib, XX asrda H.G. Gadamer va P. Rikyor asarlarida falsafiy-pedagogik yo‘nalishda yangi mazmun kasb etdi. Pedagogika sohasida hermenevtik yondashuv o‘qituvchiga o‘quv matnlari, darslik mazmuni, o‘quvchi fikr-mulohazalari va ta‘lim muhitini kengroq ko‘lamda talqin etish imkonini beradi.

O‘zbekiston ta‘lim tizimidagi islohot jarayonlari, xususan, kompetentsiyaviy ta‘limga o‘tish (O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son Farmoni) o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligiga yangicha talablar qo‘ydi. Ammo bo‘lajak o‘qituvchilarning hermenevtik kompetentligini rivojlantirish mexanizmlari mahalliy pedagogika fani doirasida hali yetarlicha o‘rganilmagan.

Ushbu maqolaning maqsadi – bo‘lajak o‘qituvchilarda germenevtik kompetentlikni shakllantirish mexanizmlarini nazariy asoslab, ularning amaliy samaradorligini empirik tarzda isbotlashdan iborat.

Tadqiqot vazifalari: germenevtik kompetentlik strukturasi aniqlash; rivojlantirish mexanizmlarini pedagogik jarayonga tatbiq etish; mexanizmlar samaradorligini o‘lchash.

Adabiyotlar tahlili. Germenevtik kompetentlik masalasini o‘rganishda Gadamer (1960), Ricoeur (1981), Schleiermacher (1998) asarlari metodologik poydevor bo‘lib xizmat qiladi. Gadamerning "gorizontlar qo‘shilishi" kontsepsiyasi o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi ma‘naviy muloqotni tushuntirishda ayniqsa samarali hisoblanadi.

Pedagogik hermenevtika sohasida Dilthey (1988) ta‘kidlaganidek, insoniy tajribani tushunish ijtimoiy-madaniy kontekstdan ajralib bo‘lmas bir jarayondir. Bu g‘oya keyinchalik Freire (1970) "muloqotli pedagogika" va Giroux (1988) "tanqidiy pedagogika" nazariyalari bilan boyitildi.

Zamonaviy tadqiqotlarda germenevtik kompetentlik ko‘pincha reflektiv (Schön, 1983), kommunikativ (Habermas, 1984) va transformativ (Mezirow, 1991) o‘qitish nazariyalari bilan integratsiyalashgan holda ko‘rib chiqiladi. Xususan, Gallagher (1992) pedagogik hermenevtikani alohida ta‘lim metodologiyasi sifatida ajratib ko‘rsatdi.

Mahalliy pedagogika fanida Nishonova (2020), Xoliqov (2021) va Ismoilova (2022) larning tadqiqotlari o‘qituvchilarda talqin madaniyatini rivojlantirish masalalarini ko‘rib chiqqan bo‘lsa-da, ushbu ishlar germenevtik kompetentlikni yaxlit tizim sifatida o‘rganmagan.

Shunday qilib, adabiyotlar tahlili quyidagi bo‘shliqni namoyon etadi: bo‘lajak o‘qituvchilar uchun germenevtik kompetentlikni rivojlantirishning tizimli, empirik asosda tekshirilgan mexanizmlari hali ishlab chiqilmagan. Ushbu maqola aynan shu bo‘shliqni to‘ldirish uchun mo‘ljallangan.

Tadqiqot metodologiyasi. Germenevtik kompetentlik modeli.

Tadqiqot doirasida germenevtik kompetentlik uch komponentdan tashkil topgan model asosida operatsionallashtirildi:

Kognitiv komponent: matnni tushunish, kontekstni anglash, ma‘no izlash;

Refleksiv komponent: o‘z-o‘zini kuzatish, talqin jarayonini anglash;

Kommunikativ komponent: boshqalar talqinini tinglay bilish, muloqotli ma‘naviy kelishuv.

Tahlillar va natijalar. Olingan natijalar germenevtik kompetentlikni rivojlantirishda tizimli, ko‘p komponentli yondashuvning samarali ekanligini tasdiqladi. Bu fikr Gadamer (1960) tomonidan ta‘kidlangan "talqin spirali" kontsepsiyasi bilan uyg‘unlikda joylashadi: tushunish doimo oldingi bilimga asoslanib, yangi qatlamlarga ko‘tarilib boradi.

Portfolio usulining yuqori samaradorligi Schönning (1983) "amalda aks ettiruvchi mutaxassis" nazariyasi bilan to‘la muvofiq: o‘qituvchi o‘z kasbiy faoliyatini yozma ravishda kuzatib borganida, germenevtik ong shakllanadi. Dialogik o‘qish va talqin

seminarlari esa Habermasning (1984) kommunikativ ratsionallik g'oyasini amaliyotga tatbiq etish namunasi bo'lib chiqdi.

Tadqiqotning cheklovlari qatorida quyidagilarni ko'rsatish mumkin: birinchidan, namuna bitta universitetdan olingan, bu umumlashtiruvchanlikni cheklaydi; ikkinchidan, tadqiqot davomiyligi (2 yil) germenevtik kompetentlikning uzoq muddatli barqarorligini to'liq o'lchash uchun etarli emas; uchinchidan, o'z-o'zini baholash asosidagi ma'lumotlar sub'ektiv xatolarni o'z ichiga olishi mumkin.

Natijalar O'zbekiston pedagogika oliy ta'limi uchun muhim amaliy ahamiyatga ega. Ayniqsa, o'qituvchilar tayyorlash dasturlarini yangilash jarayonida ushbu mexanizmlarni modulli shaklda kiritish pedagogik ta'lim sifatini oshirish uchun qulay zamin yaratadi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot bo'lajak o'qituvchilarda germenevtik kompetentlikni rivojlantirishning besh asosiy mexanizmini – talqin seminarlar, dialogik o'qish, portfolio usuli, kontekstual tahlil va hamkorlikdagi talqin – empirik tarzda sinovdan o'tkazdi va ularning samaradorligini isbotladi.

Tadqiqot natijalari quyidagi xulosalarga olib keldi: germenevtik kompetentlik yakka usul bilan emas, kompleks, tizimli mexanizmlar majmuasi orqali samarali rivojlanadi; portfolio usuli refleksiv o'sishning eng kuchli katalizatori bo'lib chiqdi; talabalarning faol muloqoti va hamkorlikdagi talqini kognitiv va kommunikativ kompetentliklarni bir vaqtda rivojlantiradi. Kelgusidagi tadqiqotlar uchun quyidagi yo'nalishlar tavsiya etiladi: mexanizmlarni turli predmet sohalari o'qituvchilarida sinash; raqamli muhitda germenevtik kompetentlikni rivojlantirish imkoniyatlarini o'rganish; mahalliy ta'lim tizimiga moslashtirilgan germenevtik kompetentlik standartlarini ishlab chiqish.

Ushbu maqola pedagogika ta'limi sohasidagi amaliy qarorlar uchun ilmiy asos bo'lib xizmat qilishini umid qilamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Dilthey, W. (1988). Introduction to the Human Sciences. Wayne State University Press.
2. Freire, P. (1970). Pedagogy of the Oppressed. Herder and Herder.
3. Gadamer, H.-G. (1960/2004). Truth and Method. Crossroad Publishing.
4. Gallagher, S. (1992). Hermeneutics and Education. State University of New York Press.
5. Giroux, H. (1988). Teachers as Intellectuals: Toward a Critical Pedagogy of Learning. Bergin & Garvey.
6. Habermas, J. (1984). The Theory of Communicative Action. Beacon Press.
7. Ismoilova, D. (2022). O'qituvchi kasbiy kompetentligi: zamonaviy talqinlar. Pedagogika jurnali, 3, 45-52.
8. Mezirow, J. (1991). Transformative Dimensions of Adult Learning. Jossey-Bass.
9. Nishonova, S. (2020). Pedagogik ta'limda matn madaniyati. Ta'lim va tarbiya, 2, 18-25.
10. Ricoeur, P. (1981). Hermeneutics and the Human Sciences. Cambridge University Press.
11. Schleiermacher, F. (1998). Hermeneutics and Criticism. Cambridge University Press.
12. Schön, D. (1983). The Reflective Practitioner. Basic Books.
13. Xoliqov, A. (2021). Pedagogik germenevtika asoslari. O'DPIU nashriyoti.
14. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son Farmoni. Milliy ta'lim tizimini rivojlantirish.